

# NİMETULLAH HAFIZ ARMAĞANI

II. CİLT

ARMAĞAN MAKALELER

Hazırlayan  
Prof. Dr. Tacida Zubçeviç Hafız





YAYINLARI

**T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI**  
**YURTDIŐI TÜRKLER VE AKRABA TOPLULUKLAR BAŐKANLIĐI**

NİMETULLAH HAFIZ ARMAĞANI

YTB Yayınları: 51

ANMA ARMAĞAN ESERLER DİZİSİ: 4

ISBN: 978-975-17-6057-9 (Tık) 978-975-17-6059-3 (2.c)

**Hazırlayan**

Prof. Dr. Tacida Zubçeviç Hafız

**Düzeltilen**

Ferhat Âşıkferki - Ümran Âşıkferki

**Düzenleme Kurulu**

Ayla Hafız Küçükusta, Belgin Tezcan Aksu, Ferhat Âşıkferki,  
Hayrettin İvgin, Nail Tan, Ozan Küçükusta, Sami  
Küçükusta, Tacida Zubçeviç Hafız, Ümran Âşıkferki,  
Vladan Viriyeviç

**Yayıma Hazırlayan**

Muhammed Eser, Baransel Mızrak, Selman Kantar

**Kapak Tasarım**

Yüksel Yücel

**Tasarım**

Yüksel Yücel

**Baskı ve Cilt**

Salmat Basım Yayıncılık Ambalaj San.ve Tic. Ltd. Şti  
Sertifika Numarası 47771

**KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI**

Nimetullah Hafız Armağanı

Salmat Basım Yayıncılık Ambalaj San.ve Tic. Ltd. Şti  
1.Türkoloji, 2. Nimetullah Hafız, 3. Balkanlar'

**YTB Yayınları**

Oğuzlar Mah. Mevlana Bulvarı No: 145 P.K: 06520

Balgat - Ankara

Tel: 0(312) 218-40-00 Faks: 0(312) 218-40-49

info@ytb.gov.tr kep adresi: ytb@hs01.kep.tr

Sertifika Numarası: 67797



# NİMETULLAH HAFİZ ARMAĞANI

II. CİLT

ARMAĞAN MAKALELER

Baskıya Hazırlayan  
Prof. Dr. Tacida Zubçeviç Hafız

ANKARA / 2024

## TÜRK KÜLTÜRLÜ HALKLARDAN KARAÇİLERDE HALK İNANÇLARI

Yaşar Kalafat\*

Karaçiler hakkında ilk bilgileri bu isimden hareketle Makedoncada derleyince daha ziyade tasnif düzeyinde tespitlerimiz olmuştu. Daha sonra Güneydoğu Anadolu Karaçilerine dair yapılmış çalışmaları yazılarımıza özet olarak yansıttık.<sup>473</sup> H.Z. Guluyeva'nın inandırıcılık itibarıyla bilgi veriş üslubu daha ziyade tasnif konusunda bize biraz teyide muhtaç gibi göründü. Ona göre 40 cins Karaçi vardır. Bunlar **İran Karaçileri**, **Kürt Karaçileri**, **Zilan Karaçileri**, **Yezidi Karaçiler** ve diğerleridir. Ağdaş Karaçileri İran Karaçileri ile temas hâlinindedirler. Bu açıklama "Her toplumun çingenesi vardır." gibi bir ifade şekli. Bu arada Ağdaş Karaçileri diğer bir kısım Karaçileri dışlamakta Karaçi'den sayılmasından rahatsızlık duymaktadır. Çingenelerde yemek kültürüne dair *bilgi verirken*,<sup>474</sup> *Melih Duygulu Türkiye'de Çingene Müziği* isimli kitabına atıf yaptığı yazısında çingenelerin öz geçmişleri ve Türkiye Çingenelerine dair de bilgi vermektedir. Yazarın verdiği Çingene yemekleri arasındaki Cingan Dolması'nın diğer adı **Abdal Dolması**'dır. Bizim Makedon Çingenelerinin halk inançlarına dair derlediğimiz bilgiler, eski Türk inançları ile fevkalade benzerlikler içeriyordu. Bu ortaklıkları değerlendiren, Dursun Yıldırım gibi konunun bazı uzmanları, bugün çingene olarak bilinen bazı toplulukların Türk Abdallar olabilecekleri de belirtmişlerdi. Acaba **Abdal** yaşam biçimi ile Çingene yaşam tarzı arasında halk zamanla bir ortaklık kurup buradan hareketle

mi adlandırmalar yaptılar? Biz Azerbaycan Karaçilerinin mutfağına dair de bilgi edinmek istedik ancak bölgenin genel yemek kültüründen farklı bir şey bulamadık. "Yemeklerimiz el adette, farklılık arz etmezler. Düğü höreği/Pirinç yemeği/pılavı teberrek/teberrük olarak bilinir," cevabını aldık.

Karaçi halk kültürü münasebeti ile konuya girmeden evvel, Ülkü Ünal'dan temin etmiş olduğumuz Urungu Akgül'ün Poşalar konulu yüksek lisans tezinden bahsetmek istiyorum.<sup>475</sup> Çalışmada, Artvin Poşalarının dil, din, ırk-soy-akrabalık, ekonomik farklılaşma ve iskân gibi konularına da yer verilmekte ve alana dair yapılmış çalışmalar da tanıtılmaktadır.

Karaçilerde yüksek tahsillilik pek yaygın değildir. Karaçi olup da hayatını okul eğitimi alarak kazanan pek az kişi vardır. Karaçiler daha ziyade belirli meslekleri severler. Yerleşik döneme geçildikten sonra hayvancılık da yapılmaya başlanılmıştır. Bizim Ağdaş'ta tanıdığımız Karaçiler televizyon tamircisi, şoför, ilkokul öğretmeni, çiftçi idiler. Ağdaş Karaçileri 1950 yılına kadar göçer hayat yaşarlarken, Kuruçev göçerliği kanunla önleyince Karaçiler de yerleşik düzene geçtiler. İlk yerleşim yerleri Maşat kentinde oldu. Karaçilerin büyük bir bölümü Ağsu'da yaşamaktadırlar Ağsu ve Ağdaş Karaçileri geçmişte bir hana bağlı olmuşlardır. Dilenci olan o dönemin Ka-

\* Dr. Araştırmacı, Yazar, Ankara / Türkiye, yasarkalafat@gmail.com

473 Yaşar Kalafat, Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları IX-X, 'Çingeneler' Sh. 49-65, Berikan yayımları, Ankara 2007.

474 Melih Duygulu, "Çingenelerde Yemek Kültürü", Türk Mutfak Kültürü Üzerine Araştırmalar c.13-14, Ankara, 2007, s. 105-115; Melih Duygulu, *Türkiye'de Çingene Müziği*, Pan Yayıncılık, 2006.

475 Urungu Akgül, Poşalar Buçuk Millet'in Kayıp Kültürü, Hacattepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara Eylül 2004.

raçilerine çiftçiler tahıl ürününden pay verirlerdi. Çok davacı ihtilafla bir halk olarak bilinirler. Tartışmaları çok uzun sürer ‘Karaçi davası’ diye bir öz vardır. Bitmeyen tartışmalar için kullanılır. Karaçilerin kıyafetleri de tartışmaları gibi uzun olur ‘Karaçi donu’ demek uzun ve bol giysi demektir.

Anadolu Türk kültür coğrafyasından bildiğimiz sıkıntılara karşı sabırlı ol anlamında ‘Cenabı Allah sevdiği kulu ile alışverişini sık yapar.’ anlamındaki sözler Karaçilerde de var. Karaçilerdeki yaşam biçimi olarak bilinen dilencilik ile bu tefekkürün bir ilişkisi olabilir mi?

Karaçi dili üzerinde bir araştırmamız olmadı olamazdı da. Ancak bir iki tespiti paylaşmak istedik. Karaçiler köhne karşılığında kahda, oğlan, erkek çocuğu karşılığında çana, kız karşılığında laf ki, bakma karşılığında diklemek mesela bakıyor karşılığı olarak “dikilir” denir. Argodaki diks etmek gibi.<sup>476</sup>

Karaçilerde dünyaya gelen bebeye daha ziyade annesi isim koyar. Koyulan isimler, Turan, Gulu, Turane, Mahpare, Hüseyin, Zerni, Mülkesahip, Milkesahip ismi daha ziyade ailenin son erkek çocuğuna verilen isimdir. İleri yıllarda anne baba ihtiyarladığında diğer kız kardeşler evlenip gidince ve büyük erkek kardeşler de kendi ayrı ocaklarını kurunca baba ocağının tütmesini anne ve baba ile birlikte Mülke sahip üstlenir. Ağamirze, Ağadurdu, Ağaseyit, Nazım, Kazım, Âdem, Mehman,/Mihman Hafız, Heheb, Tabib/Tabip, Nazile, Aydagül ve benzerleridir.<sup>477</sup>

Karaçilerdeki Mülkesahip ismi, bize Göktürklerdeki Kültekin isminin verilişini hatırlattı. Eski Türk inanç sisteminde ilenin en küçük erkek çocuğu ocağa saygıya iza feten Kül/Od döken anlamında Kültekin adını alıyordu. Anadolu Türklerinde Evin/Ocağın iyesi/sahibi anlamında anaya/evin hanımına Küldöken de denir.

Ağdaş Karaçilerinde ‘Ağa’ ve ‘Gulu’ ekli isim çoktur. Ağadur, Bahadır/bahadır, Şahdur gibi Karaçi isimlerindeki ‘dur’ son iki bize anlamlı geldi. Âdeta öteki âleme ölmeyip durması için mesaj verilmiş olunması ile kalın-

mıyor, Şah olarak, Kahraman olarak, ağa olarak kalması isteniyor gibi geldi. Balaya ismi daha ziyade valideyn koyduktan sonra sağ kulağına ezan okunur. Daha ziyade dinî olduğuna inanılan isimler konur. Tipik Karaçi isimleri arasında Ağagulu, Hudagulu, Mevlagulu, Eligulu/Aligulu, Ümmigülsüm, Hanım, Aybeniz, Hayale, İsmihan gibi olanlar vardır.<sup>478</sup>

Çocuk dünyaya geldiği zaman imkânı olan kurban keser ve “Allah bu balayı sen verdin ömrünü de sen ver, peygamber babamız, Allahın üstüne atırıg, Allah rahmeyle, bu balanın üstünde kimin nefsi var ise, nazarı var ise onun üstünden gitsin.” denir. Bala ömürlü olsun diye kundağına kızıl yüzük, dua ve çörek bağlanır.<sup>479</sup>

Şii inançlı Müslüman bir kimse olan Guluyeva bizimle konuşurken sırtı duvarda asılı bulunan Hz. Ali’nin postesine dönüktü. Aniden kalkıp özür dileyip yerini değiştirdi. Karaçilerde Elem; Hz. Ali veya Hz. Abbas’ın eli veya kolu olarak biliniyor. Bu el/kol imam zadelerin ve seyitlerin mezarlarına konulmaktadır. Her zaman ve her mezara konulmaz.<sup>480</sup> Biz Türk kültür coğrafyasında Uluğ Türkistan’da Kuzey ve Güney Kafkasya’da Irak’ta Suriye’de, İran’da açık beşparmaklı kol remzini, türbelerde, nazarlıklarda ve muharrem ayinlerinde tahtaya, kilime, demire ve kumaşa işlenmiş şekli ile tesit edip bir yazımıza konu yapmıştık. Karaçilerdeki Hz. Ali’nin de kolu olabileceği inancına ilk defa rastlamış oluyoruz.

Ağdaş Karaçilerinde çocuk dünyaya geldiğinde “ad toyu” yapılır. Bu toya “ad koydu” denir ve el-kohum geller/gelir şenlik olur yemek verilir. İlk diş patlayanda da küçük bir şenlik yapılı, “Ele kohuma hedik paylanar.” “Karaçilerde ilk çıkan diş toprağa bastırılır.” ayrıca “İlk saç çıkanda kırhan delleğe şirinlik veriler”.<sup>481</sup>

Bazı Karaçi ailelerinde ana ve balanın kırkı çıkınca kurban kesilir. Kapiya kara kıl/kara kilit vurulur. Kırk gün o kilit kapının üzerinde kalır bununla pis adam/uğursuz kötü niyetli kimsenin kırklılarının yanına girmeleri önlenmiş olunur. Kırktan evvel onu ve yarı kırkı yapılır. Onu

476 Kaynak Kişi; Ceyhun, yüksek tahsilli, 30 yaşlarında, Ağdaşlı, taksi çalıştırıyor.

477 Kaynak Kişi; Mehmet Kasımov, Ağdaş Karaçilerinden, ortaokul mezunu, çiftçilik yapmaktadır.

478 Kaynak Kişi; Hüseyingulu Zerniyov Guluyeva, 75-80 yaşlarında tahsilsiz Ağdaş Karaçilerinden ev hanımı

479 Kaynak Kişi; H.Z. Guluyeva

480 Kaynak Kişi; H.Z. Guluyeva

481 Kaynak Kişi; M. Kasımov.

yapılınca anne yıkanır. Kırk süresinde hastalanan bebek için “kırka düştü” denir. Böyle hallerde tedavi için ocuk ve annesi **Kırk Açar Cem**’i ile ayrı ayrı çimdirilir. Kırk çıkarılacağı zaman ise, bala ve anası önce sağ ve sonra da soldan su dökülerek çimdirilir.<sup>482</sup>

Bebeğe ad konulacağı zaman, onun ilk dişi çıkacağı zaman ve ilk saç tıraşında, ufak da olsa şenlik yapmak Türk kültürlü halkların ortak uygulamalarındandır. Diş toyundaki ikrama Karaçilerde de Hedik denilmektedir. Çıkan dişin toprağa gömüldüğü uygulamasına ilk defa şahit oluyoruz. Daha evvel kesilen saçın, tırnağın, sünnet parçasının bebeğin eşi/ananın sonunun toprağa gömüldüğünü tespit etmiştik. Bu uygulamalar âdeta “Topraktan geldik toprağa gideceğiz.” inancına çağırım yapıyor.

Karaçilerde **sünnet toyu** uygulama ve inancı vardır. Aynı zamanda çok köklü kirvelik kurumu da var. Bir Karaçi sözüne göre, “Allah’ından döndün dön ama gerek kirveden dönmeyesen,” bu söze göre, Karaçide kirve âdeta dinden önce gelmektedir. ‘kirve kohum yoh kenardan olar/Kirve akraban değil dışardan olmalıdır.’ kirveden kız alınmaz, kirveye kız verilmez, kirveler arasında evlilik olmaz. Kirvelik çok yakın kan bağı gibi algılanır. Sünnetin parçası evin dışında ön taraflarında temiz bir yere gömülür veya damın üstüne atılır.<sup>483</sup> Karaçilerde kirvenin başına canına ant içilir, yemin edilir. “Ant içmişem kirvemim yalın ayak oynayan canına.” yemini büyük yemin sayılır. **Yalın ayak** oynanılması bereketi anlatır.<sup>484</sup>

Ağdaş Karaçilerinde dilenme geleneği izah edilirken geleneğin derinliklerindeki inancın olduğu belirtilmektedir. Evlendiği gece Karaçi kızı kocasına;

“Dileneceğim  
Dolanacağım  
Ömrüm oldukça  
Sana bakacağım”

dermiş. Karaçi gelin Karaçi damat tarafından torbaya sâlnar/bir çuvalın içine konur ve dövülmeğe başlanır, gelin ant içerek ölünceye kadar dilenip kocasına bakacağını belirtirmiş.

482 Kaynak Kişi; H.Z. Guluyeva.

483 Kaynak kişi; M. Kasimov.

484 Kaynak Kişi; H.Z. Guliyeva.

485 Kaynak Kişi; F. Derevan 30 yaşlarında taksisi olan Ağdaşlı bir esnaf.

Karaçilerdeki ant içmenin şekli tarafların bileklerini kesip kanlarını birbirleri ile karıştırmak uretiyle yapılır.

Ağdaş Karaçilerinin “% 90’nının avradı çalışır eri oturur, erkekleri yatar karıları elek satar” diye bir tanımlayıcı söz vardır. Karaçileri tanımlayan Karaçi olmayan komşuları Karaçiler için, “Mektebi sevmezler, aralarında birlik yoktur. İhtiraslı ve şöhratperest olurlar. Karaçiyi arayan çay başında tapar/bulur.” derler. Ayrıca Karaçilerin inanç özelliklerinden bahsederlerken de, “Karaçiler **Seyit Lazım Ağa**”ya ant içerler. Bunlarda Muharremlikte zincirle dövünme vardır. Ustura ile alınlarını çizer kanlarını akıtırlar Elem’in etrafında fırlanar/dolanır Elem/Âlem’in eteğine kırmızı çalma/Çarşaf ve çalağa/yaylık bağlarlar. Bu esnada,

“Ağamın atı geldi  
Ganlı gömleği geldi”

şeklinde mersiyeler söylerler.<sup>485</sup>

Pirlerin veya aile büyüklerinin başları üzerine veya gorları, gabirlerine/kabirlerine yemin etmek Türk kültürlü halklarda yer yer görülebilen bazen de sık rastlanılan bir uygulamadır. Muhtemelen derinliklerinde Kam inancı ve ata ruhu kültü vardır. Muharremlikte mersiye söylemek ve “**Şahsey-Vahşey**” demek de bilhassa Şii Caferî inançlı Müslüman kesimde zaman zaman bazı bölgelerde görülebilmektedir. Bu inanç ve uygulama sadece Karaçilere ait değildir.

Karaçi, dostunun bebeği dünyaya gelince veya kızı gelin olunca ona aldığı hediye ne ise sıra kendi çocuğu veya kızına gelince aynısı ister ve aynı değerdeki hediye ona muhakkak alınır.

Karaçi olmayan Ağdaşlıların gözü ile diğer anlatılarda;

Karaçi olmayan zengin bir kimse bir karaçi kızına âşık olur ve onunla ailesinin bundan eş olmaz şeklindeki karşı çıkmalarına rağmen Karaçi kızını alır çiftler evlenir. Gelinin garip hâlleri üzerine bir gün ana oğul gelini pusarlar/gizlice takip ederler. Saraydan dışarı çıkma şansı olmayan Karaci gelinin evin kilerinden almış olduğu ekmekleri salonun küncün köşelerine koyduğunu daha sonra da köşe-

leri dolaşp elini açarak dilenci gibi salonun köşelerinden ekmek topladığını görürler.<sup>486</sup>

Bir Karaçi kızı saraya gelin olur, bütün şatafatı ile gelin alayı oğlan evine saraya gitmektedir. Yolda bir çayın kenarından geçerken gelin adayı söğüt ağaçlarını gösterir ve bundan çok güzel **saganak/elek kasnağı** olur der.<sup>487</sup>

Bir Karaçi kızı beyin sarayına gelin olur ve Karaçi olduğunu saklar. Çok geçmeden bir yemek masasının başında iken gelin hanım eline aldığı kaşığı masaya vurarak “Hay it- hay it, hoş” demeğe başlar evin beyi, damat eşinin Karaçi kızı olduğunu anlar. Karaçiler dilenirlerken taşı taşa vurmamak suretiyle ses çıkarır evin köpeğini kovarlarmış.<sup>488</sup>

Bir diğer Karaçi hikâyesinde de Karaçi kız diğer rakaseler gibi sarayda beyin önünde raks etmektedir. Ancak çok geçmeden hükümdarın önüne gelince elini açar ve para isteme pozisyonları alır. Buradan hareketle onun Karaçi kızı olduğu anlaşılır.<sup>489</sup> Bu tür hikâyeler Kars ve Ardahan çevresinde **Poşalar** için de anlatılır.

Biz Karaçilerin dilenme duygu ve uygulamalarının doyumsuzluk veya açgözlülük ile izah edebileceği kanaatini taşımıyoruz. Tanıştığımız Karaçi ailelerinin bağlı bahçeli 2 katlı evleri Avrupa arabaları da vardı. Buna rağmen yapılan dilencilüğün bir izahı olmalıydı ve özellikle bayanlar dileniyor veya dilendiriliyorlardı. Karaçilerin dilenme duygu ve alışkanlığını Budizm’le izah etmeye kalkanlardan tatmin edici bir açıklama dinleyemedik. Karaçi hayatının dışarıya sır olan boyutu olduğunu Balkanlar’dan da biliyoruz. Bu hâllerini bazı becerilerini saklı tutmalarından izleyebiliyoruz. Ancak dilenme motifini çözebilmiş değiliz. Bu konuda kalenderî dervişlerinin yaşamından hareketle anlatılar da dinledik. Karaçilerdeki görünüm dünya malına kıymet vermemek değil, âdeta dilenmeyi bir çalışma şekli olarak algılamak tarzında tezahür ediyor.

Bir anlatıya göre toy günü damat çuvala girer bütün ısrarlara rağmen çıkmaz, sonra gelin gelir dilenir gibi yapar veya gelecek için dileneceği vaaşinde bulunur damat bundan sonra çuvaldan çıkar. Karaçi dilencilüğünün derin-

liklerinde bir dünya görüşü çok eski bir inanç bu inançla ilgili yaşanmış dinî mahiyetli bir olay olabileceğini düşün-  
nüyoruz.

Karaçi sosyal hayatının incelenmesinde A.S. Puşkin’in 1937 yılında Bakı’da Mikayıl Müşvik ve Şemseddin Abbasov’un tercümesi ile basılmış olan ünlü *Karaçılar* isimli eseri de şüphesiz bir kaynaktır.<sup>490</sup>

Türk kültürlü halklarda nezir veya adak türlerinden bir tür olarak dilenme vardır. Mesela, “Oğlum hapisten çıksın dizi dizin, kapı kapı ekmek dileneceğim.” denir. Bu bir özveri, bir katlanma türüdür. Bir gün oruç tutmayı vadetmek gibidir. Bazen da yaşamayan çocuğun yaşaması için 7 veya 40 kapıdan ekmek dileneceğim denir. Bazen de kumaş parçası dilenilip çocuğa kundak bezi dikilir. Hiç konuşmadan durma orucu gibi hiç konuşmadan dilenme neziri de vardır. Birçok türbenin bulunduğu tepeye yalın ayak çıkma nezirinde bulunulur. Karaçilerdeki, dilenme bir nefis ıslahı veya kibirin kırılması olayı mıdır? İbadet olarak algılanabilir mi?

Türk kültürlü halklarda kadın evin iyisi/sahibidir. Ona küldöken denilmesi ocak iyisi ile ilgili olmalı. Hint sosyal pramitinde kadının tabanda olduğu ifade edilmektedir. Anadolu Türk kültürlü halklarında damada gerdeğe girmeden evvel cezalar verilir ezalar çektirilir. Bununla acının ne olduğunu unutmama, eşine ileride zulmetme mesajı verilmiş olunur. Bazı efsanelerde ise aynı uygulama tahta çıkma merasiminde hükümdar adayına yapılır.

Karaçilerde kına gelin ve damada toyda, eline ve teline çocuğa sünnetinde eline ve kurbanlık koça yakılır ve **kurbanlık koçun** ağzına kant/şeker konur.<sup>491</sup>

Ağdaş Karaçilerinde yakın evlilik pek olmaz hala, dayı çocukları arasında evlendiren olurken amca çocukları arasında evlilik yapılmaz. Yerli cemaatle/Karaçi olmayanlarla kız alıp verme olmaktadır. Bu konuda “Ne şiiyiz ne de Sünni Kur’an da birdir. Kitap da birdir. Bizim kendimize mahsus ayrıca bir dilimiz de yoktur.” demektedirler.<sup>492</sup>

486 Kaynak Kişi; Elçin Galipoğlu.

487 Kaynak Kişi; agş.

488 Kaynak Kişi; agş.

489 Kaynak Kişi; agş.

490 Fethi Gedikli, “Müşfik’in ‘Qaraçılar’ Tercümesi’ Yom, Türk Dünyası Medeniyet Dergisi, 2005, S.1, s. 72-83.

491 Kaynak Kişi; agş.

492 Kaynak Kişi; M. Kasımov.

Karaçilerde Hristiyan bir aileye kız verilmez, evlendirilecek kızın damat adayını konusunda kanaati sorulur, başkasında gönlü olan kıza fazla ısrar edilmez. Kız kaçırma yöntemi ile evliliklerde 12-13 yaşlarında da kız kaçırıldığı olur.<sup>493</sup>

Ağdaş Karaçilerinde kız kaçırma veya ere kaçmak suretiyle evlenme yöntemi vardır. Evlilik yaşı 18-20 yy.ları arasındadır. Karaçi kızları erkeklerinden daha erken evlenirler. Karaçi kız ailesi damat adayında “hoş bahtlık”/ iyi muamele anlayış sevgi arar.<sup>494</sup>

Karaçi evliliklerinde damadın sağdıç ve soldıçı olur. Karaçi damadın sağdıç ve soldıcının muhakkak Karaçi olması şartı yoktur.<sup>495</sup>

Karaçi inançlarında kına yakma vardır. Düğünlerde sadece geline kına yakılır. Nadiren de damadın küçük parmağının ucu kınaya batırılır.<sup>496</sup> Karaçilerde yeni evine gelen gelinin ayağına kurban kesilir eline para bağlanır. Baba evinden çıkarken, yeni evinde akıllı olması için özel nasihat edilir.<sup>497</sup>

Ağdaş Karaçilerinin toylarında bayrak gelenek ve inancı yoktur. Şah bezeme inanç ve uygulaması da yoktur. Bununla berber Kırığa veya kırışe (evin çatısı) bağlanınca, çatı çatılınca bir ip gerilir, oraya kohum (hısım akraba) eş-dost gelir bu ipin üzerine pul/para, halatlar/çeşitli hediyeler, gömlek, tatlılar bağlar.<sup>498</sup>

Çatı bağlandığı, çatıldığı zaman çatıya bayrak asmak ve ip germek, gerilen ipe ustalara verilmek üzere getirilen hediyeleri asmak Türk kültürlü halklarda çok yaygındır. Bu coğrafyanın birçok inanç ve uygulamasının Karaçilerde ya bir kısmı var veya uygulama kısmen tatbik edilmektedir. Türk kültürlü halklarda temel atılırken temele daha ziyade kurban kanı ile birlikte madeni para atılır. Biz Afganistan’da Özbek ve Türkmenlerde ilaveten taş ve şeker atıldığına da şahit olmuştuk. Karaçiler de binanın temeline şeker atmaktadırlar. Karaçiler şadlık kurbanı, adak/nezir kurbanı kesmekle beraber binanın temeli için ayrıca kurban kesmemektedirler. Şadlık kurbanı, şükür için kesilen mutluluk ifadesidir.

493 Kaynak Kişi; H.z. Guluyeva.

494 Kaynak Kişi; M.Kasimov ve Ağadur Bahaduroğlu.

495 Kaynak Kişi; M. Kasimov.

496 Kaynak Kişi; M. Kasimov.

497 Kaynak Kişi; H.Z. Guluyeva.

498 Kaynak Kişi; M. Kasimov.

499 Kaynak Kişi; M. Kasimov.

500 Yaşar Kalafat, “Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türklerde Cihet, Taraf, Yön” II. Uluslar arası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 24-27 Kasım 1998, Gazimagosa.

Ağdaş Karaçilerinde sağ kol, sağ ayak, itibarlıdır. Hürmet görür. Birçok iş sağ elle başlanılarak yapılır, sağ ayakla ilk adım atılır. Beyin düğünde ortaya oturduğu mecliste sağdıç sağ tarafa ve soldıç da sol tarafa oturur. Bu durumun sebebi sorulunca “Göz açıp öyle görmüşüz.” denilmektedir. Karaçiler de uğursuz kimse inancı da vardır. Uğursuzluğu sınanmış kimselerle karşılaşan bazı kimseler o gün işe gitmek istemezler.<sup>499</sup> Türk kültür coğrafyası halklarının inancına göre sağ soldan, ön arkadan, ileri geriden, yukarı aşağıdan, üst alttan itibarlıdır.<sup>500</sup>

Karaçi sofrasında misafir sofranın başköşesine oturur. Evin büyüğü onun yanında oturur. Konuk evin büyüğünden azizdir. Yemek masasına beyli bayanlı oturulur. Masa veya sofrada yer var ise çocuklar da büyüklerle birlikte otururlar. Akşam karanlıktan sonra sofraya bezi eşikten dışarı silkelenmez aksi hâlde sofranın hayrı bereketi kalmaz. Ayaküstü içrek yemek de olmaz o da bereketi kaçırmaz. Sofraya önce büyük oturur hayır bereket için gereklidir. Sofraya ilkin ekmek konulur ve ters konulması ekmeğe saygısızlıktır. Kapıya gelen fakire sofradan alınmış ekmek verilmez verilir ise sofranın bereketinin kaçacağı inancı vardır.

Ekmek çeşitleri arasında küre/köke/lavaş tandırda ve sacda olabilir koka, artan hamurdan çocuklar için yapılır. Tandır aletlerinden elçek, pişiricinin eli yanması diye kullanılır. Koga çöreğin pişmeyen yerlerini çevirerek pişirmek için ve tandırı karıştırmak için kullanılan alet.

Tandırda 2-3 günlük ekmek yapılır. “Çörek Kur’an’dan ileri gelir.” diye bir söz vardır. Çöreğe olduğu gibi tuza da ant içilir. Karaçilerde akşamdan sonra komşuya tuz ve ateş vermeme gibi inanç ve uygulamalar yoktur. Bu uygulama farklılığı bize Karaçilerin uzun süre göçebe yaşamış olmaları ve yakın zamanda yerleşik hayata geçmiş olmalarını düşündürmektedir. Zira göçebe yaşamda komşuluk ilişkilerde daha az kayıtlı ve göçe mensup olanlar aralarında birbirlerine komşu olmaktan çok daha yakın âdeta bir aile fertleri gibidirler. Bazı inançlar yerleşilen

yerin kültüründen edinilirken birçok kelime de yerleşilen yerin diline göre kabul görmüş intibası bırakmaktadır.

Ağdaş Karaçilerinde ‘**tuz dolandırma**’ inanç ve uygulaması vardır. Bu uygulama göz deydiği zaman yapılır. Tuz göze gelen kimsenin başında dolandırılır “Gözü çıksın.” denir ve fakire verilir. Bu arada nezirde de bulunulur. “Azardan bezerden uzak olsun.” denir, rahatsız olanın başına dolandırılıp keza fakire verilir.<sup>501</sup> Rüyada ölmüş bir yakınını gören Karaçi onun ruhu için yeme bir miktar tuz atar. Kur’an okutur. Ölmüş kimsenin ruhu için Karaçi inancına göre her akşam yemeye sembolik de olsa tuz atılır. Ayrıca nefsi, gözü irak etmek için de od/ateşe tuz atılır.<sup>502</sup>

Kazadan beladan uzak olmak ve hayır bereketi cepletmek için Karaçi işyerinin veya arabasının kapısını açan da “Allah Muhammed Ağayı Ali” der. Kelimeyi şahadet getirince de “âliyi veliyullah” eklemesini yapar.

Karaçilerden derlediğimiz büyük ölçüde yerel kelimeler sadece Karaçilere ait değil bölgenin daha doğrusu yaşayan Azerbaycan Türkçesinin örnekleridirler. Bu arada ekmeğe ve **tuza** ant içilmesi ekmeğin ve tuzun kutsiyeti Türk kültürlü halklarda ortak inançlardandır.

Ağdaş Karaçilerinde gece **aynaya** bakılmaz adet böyledir büyüklerden böyle görülmüştür. **Ayna** ve aynaya gece bakılmayışı Türk kültürlü halkların ortak inançlarından-<sup>503</sup> Ama bu inanca rağmen herkes gece de olsa aynaya bakmaktadır. Bu konuda “Here başını itirip/yaşam zorlaşmış eski inanca itibar da kalmamış.” denilmektedir. Dökülen **saç** tullanmaz/ulu orta atılmaz, ateşe atılıp yakılmaz yakanın başının ağrıyacağına inanılır. Gün batan vakit/gün batarken ve gece **tırnak** kesilmez, günahdır.<sup>504</sup> Bu konuda Azerbaycan kültür coğrafyasında yeni tespitlerimiz olup onlara ayrıca döneceğiz.

Karaçilerde **süpürgeye** dokunulması **şer alemeti** sayılır. Süpürgeye dokunan ona tükürmelidir inancı vardır.<sup>505</sup> Bu inanç Kars’ta da vardır.

501 Kaynak Kişi; M. Kasımov.

502 Kaynak Kişi; H.Z. Guliyeva.

503 Yaşar Kalafat, “Halk İnançlarında Hususiyete Tahtacılar Ayna”, I. Akdeniz Yöresi Türk Topulukları Sosyo Kültürel Yapısı ‘Tahtacılar’ Sempozyumu, 26-27 asım 1993, Ankara.

504 Kaynak Kişi; agş.

505 Kaynak Kişi; M. Kasımov.

506 Kaynak Kişi; agş.

507 Kaynak kişi; M. Kasımov.

508 Kaynak Kişi; M.Kasımov.

Karaçilerde “Ay tutulanda kap vurular tüfek atlar.”/kaplara vurularak ve tüfek atılarak ses yapılır. Bu inanç gürültü yapılarak kara iyelerin kaçırılmalarına yönelik olur Türk kültür coğrafyasında çok sık görülür. **Şimşek** çakılınca kelimeyi şahadet getirilmesi inancı Karaçilerde de vardır. Yağmur duası için toplu hâlde musallaya çıkılıp dua edilir.<sup>506</sup>

Karaçilerde gelinin **bereket** getirmesi için onu aparanda/götüründe eline pul/para koyarlar ve bu parayı eline bağlarlar. Ayrıca kondora/Eşiğe tabak koyarlar ve gelinin onu sındırmasını/basarak kırmasını isterler. Para gelinin sağ eline konur ve tabağı sağ ayağı ile kırması istenir.<sup>507</sup> Tabağın kırılması istemi ses çıkarılması inancı ile ilgilidir. Çıkarılan bu sesle **kara iyelerin** yok olacağına inanılır ve Türk kültür coğrafyasında çok yaygın bir uygulamadır. Birçok işin **sağla** ve sağdan başlanılarak yapılması uğur sayılır. Azerbaycan genelinde Haçla/Halı dokuyanların işin üzerine uğurlu birinin gelmesini isterler. Çok kere elinin boş gelmemesi soğan veya sarımsakla gelmesi istenir. Gelen kimsenin çocuk yaşta olması buluğa ermemiş olması tercih edilir. Geliş saatinin seher vakti sabahleyin olması istenir.

Türk kültürlü halklarda uğurlu kişi, kademli insan inancı vardır. Yaş olarak çocuklar ve zaman olarak günün erken saatleri seçilir. Sağ, soldan uğurludur, inancı vardır. İşin üzerine gelen kimsenin soğan veya sarımsakla gelmesinin hayrına ilk defa şahit oluyoruz. **Deyen** ve ağlatma için söylenen kafiye ve anlamlı ifadeler de “**dil demek**” denir.<sup>508</sup>

Karaçilerde mehitin/ölünün yıkandığı yere ‘**Yugat Yer**’ denir. Bu ifade yumaktan gelmekte olup yöre Türkçesinin ortak ifadesidir. Burada 3 gün şem/mum yakılır. Yas evinde 3 gün kazan açılmaz/Ocak yakılmaz. Yiğip içmeyi el-kohum üstlenir. Ölünün 7. ve 40. gününde ih-san verilir/hayır işlenir. Yasın süresi ölünün yaşına ve yas sahibine göre değişir. Yaslı aileyi yastan yastanın dostları çıkarırlar. Karaçilerde olup yerli halkta olmadığı ifade edi-

len bir inanç ve uygulamaya göre, ölünün patları/şahsi giysisi yakınları mesela annesi tarafından zaman zaman çıkarılıp ona bakılarak ağlanılır.<sup>509</sup> Karaçilerdeki bu inanç Türk kültürlü diğer halklarda da zaman görüldüğü olur. Karaçiler kendilerini Karaçi olmayanlardan ayırt eden bir ifade kullanmak isteyince diğerlerine “yerli” derler. Kars’ta Karadeniz’den ve Kafkasya’dan gelmeyenlerin ve Kürtçe konuşmayanların dışında kalan kesime “yerli” denilirdi. Yerli ifadesi, başlangıçtan beri, burada yaşamakta olan halk anlamında kullanılmakta idi.

Karaçilerde ölmüş bir yakının rüyasında gören kimse onun ruhu için hayır dua okur ve **ihsanda** bulunur.

Ağdaş Karaçilerinde kendilerine mahsus bir pirleri yoktur. “Pir pirdir pirin Karaçisi yerlisi olmaz.” demektedirler Ağdaş’taki bütün pirlere Karaçiler de gitmektedirler. Pire giden Karaçi oraya hasta da götürür orada hastasını 1-2 saat yatırıp döner. Sadece ziyarete giden ise ziyaretini yapıp döner. Ağdaş Pirleri konusunda İlkin Rustemzade geniş bir çalışma yapmıştır. Ondan aldığımız notlarıayrıca metnimiz yorumlayarak ekleyeceğiz.<sup>510</sup> Azerbaycan’ın bu bölgesindeki İslami inancın dağılım coğrafyasına dair bilgi verilirken, Şii inançlı Müslümanların ahont/akont ve Sünni inançlı Müslümanların ise molla etrafında yekünleştiklerini/toplandıklarını, başka bölgelerde Şii ve Sünni Müslümanların mezarlıklarının ayrı olduğunu, aralarında evliliğin olmadığını ancak taziyelerde gelip gitmelerde hâl hatırda bu ayrımın olmadığını belirtmektedirler

Karaçilerde pir ziyaretinde pirin türbesi etrafında sağdan başlanılarak 3 defa dönülür. Dönen kişi kendisi ile birlikte şifa bulmasını istediği hastasının da sırtında taşır ve çok kere nezir olarak belirlenen hayvanı da kedisi ile birlikte **tavafa** iştirak ettirir. Pir ziyaretine şifa umudu ile orada bir süre yatıldığı olur. Genç kızların kismetleri açılınsın diye pirde **kıfıl/kilit** açarlar.

Ağdaş’taki diğer halk kesimlerinin inançlarına geçmeden evvel, “Pir pirdir pirin milliyeti aranmaz.” anlayışından hareketle, konunun uzmanı dostum İlkin Rustemzade’nin de bilgi birikiminden yararlanarak Ağdaş’taki pirlere dair

bilgi vermek istiyoruz. Bu münasebetle Fariz ve Ziyafet Rustemzadeler ailesine ayrıca teşekkür ediyoruz.

Ağdaş pirleri; **Hacı Bulut Baba/Hacı Baba, Halfe Kerim Baba, Tağı Efendi, Hacı Sadık Efendi, Veyis Baba/Veyysel Karani, Gündoğdu Baba** (Ağdaş’ın içindedir).

Hacı Bulut Baba’ya dağdan **ceylanlar** sağılmaya getirilmiş. İnsanların kalbinden geçenleri bildiğine dair inançlar vardır. Mezarı her türlü niyet için ziyaret edilmektedir. Buraya da nezir yapılır ve burada da kurban kesilir. Ziyaretçiler mezarın etrafında **tavaf** edercesine dönerler.<sup>511</sup>

**Geyik** ongunu Türk kültür coğrafyasında çok yaygındır. Halk inançlarının yanı sıra bir kısım türeyiş destanları ve efsanelerde de geniş yer alır ve Türk kültür coğrafyasının arkeolojik kazılarında da ciddi bulgularına rastlanır. Ayrıca hayvan üsluplu Türk sanatının da temel motiflerindedir. Yatırın isminin Bulut oluşu üzerinde de durulabilir. Tengricilikten gelen ve kültür coğrafyamızda geniş yer tutan yer ve gök iyelerinden hareketle isim alınmasına çok rastlanır. Güneş, ay, yıldız, şimşek, yıldırım ve benzerleri bunlardandır. Bulut ismi bunlardan birisi olup Anadolu Türk kültür coğrafyasında bazen isim ve bazen de soy isim olarak görülür. Bizim vurgulamak istediğimiz **Bulut** ismi ile od/ateş ve güneş kültünün bir bağlantısının olabileceğidir. Bulut, yağmur ve güneş bağlantısı bilinirken, bulutun mistik muhtevası yeterince işlenilmemiş olmalı, diye düşünüyoruz. Bulut ve Gündoğdu’nun gerçek isimler olmadıkları lakap olabilecekleri üzerinde de durulmaktadır.<sup>512</sup> Diğer taraftan, ed-Duhan suresinin 29. ayetinden, “Yer ve gök onların ardından ağlamadı: onlara mühlet de verilmedi.” buyrulmaktadır. Aynı surenin 10. ve 11. ayetlerinde ise, “Şimdi sen, göğün, insanları bürüyerek açık bir duman çıkardığı günü gözetle. Bu elem verici bir azaptır.” buyrulmaktadır ki, yaratılmış olan her şey gibi duman, bulutta da ilahi hikmet vardır.

**Halfe Baba’nın** türbesi Bulag Otağı kentindedir. Buraya halk her türlü niyeti için gitmektedir. Çeşitli nezirlerde bulunmaktadır. Halfe/halife Baba ve Kerim Baba insanların kalbinden geçeni bilmektedirler. Kalbini bazen

509 Kaynak Kişi; M. Kasımov.

510 Kaynak Kişi; M. Kasımov.

511 Kaynak Kişi; İlkin Rustemzade, Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi, Folklor Enstitüsü Araştırmacılarından, Ağdaşlı, aynı zamanda Ağdaş Folkloru isimli eserin yazarıdır.

512 Kaynak Kişi; agş.

kimseleri anlar ve onlara “Şeytana nalet/lanet eyle şeytan seni yoldan çıkarıyor.” der, kalplerini temizlermiş.

**Gündoğdu Baba**’nın türbesi Ağdaş’ın il sınırları içerisinde. Burayı halk daha ziyade göz hastalıklarının tedavisi için gitmektedir. Burası daha ziyade sabahleyin gün doğmadan ziyaret edilir. Gerekli saatte olmasa da bize de ziyaret nasip oldu. Burayı bizzat ziyaretimizde tanıştığımız bir çoban vesile olunca, “Çörekten/ekmekten uca/yukarıda durulmaz, oturulmaz. Ekmek gözün tutar/insanı kör edebilir.” demişti

Nezirli çocuğun ilk saç ziyarete kesilir. Sık görülmesi de nezirli çocuğun **nazir saç** ziyarete bırakılır. Ayrıca yetişkinlerde saçın yandan veya önden ağarmasının da anlamları vardır.<sup>513</sup>

Bu yöreye Şamahı’dan gelenlere **Arap** denilmektedir. “Arap”la anılan birçok yer ismi var. Arap olarak bilinenlerin din uluları daha ziyade efendi olarak anılıyorlar diye bir intiba var. Bölgenin Arap yönetiminde de kaldığı bilinmektedir. Bir kısım din ulularının efendi olarak tanımlandıklarını İslami literatürden bilmekteyiz. Kars ve Erzurum’da din bilginlerine efendinin kısaltılmışı olarak efe denildiğini de biliyoruz. İsmi baba ile tamamlanan dinî kimlikler daha ziyade bu coğrafyanın yerli tanımlaması gibi algılanıyor.

**Hacı Sadık Efendi**’nin ve Tağı Efendi’nin zamanında Hasraf’ta medreseleri olmuştur. Günümüzde buraya Türkiye’den okullaşma ile ilgilenen kesim yeniden bir medrese dikmiş/yapmıştır. **Tağı Efendi, Hacı Bulut Baba**’nın hocası olmuştur. Şakirt/çırak, talebe olan Hacı Bulut Baba, “Beni ziyarete gelenler önce Tağı Efendi’nin Kabrine gidip sonra benim üstüme gelsinler/beni ziyaret etsinler.” demiştir.

Türk kültür coğrafyasında din ulularının kendilerini yetiştiren ulu zatlara hürmeten onların türbelerinin eşliğinin altına gömülmek suretiyle minnet ve bağlılıklarını gösterme inanç ve uygulaması vardır. “Seni ziyarete gelen benim üzerime bassın sana gelsin.” türünden bir tevazu ve bağlılık göstergesidir. Azerbaycan Türkçesinde eşik, kapı evinin alt bağlantısı değil, kapının dışı bazen holdür ve bazen da tamamen dışarıdır. Eşik karşılığında Azerbaycan Türkçesinde kandor veya kapının ağzı denilir. **Kapı ağzı** karşılığında anlamlandırma Kars’ta da vardır.

513 Kaynak Kişi; agş.

514 Kaynak Kişi; agş.

**Hacı Bulut Baba** yatmakla olduğu yere Dağıstan’ın Akti kentinden/köyünden gelmiştir. İlk bir süre Arap kenti/köyünde kalmış, orada mescitten halçaları/kilimleri uğurlanmış/çalınmış, bunun üzerine çalanlara kargış edip, “evinizde ölmeyin” der ve üçü de evlerinin dışında ölürler, çöreğiniz taştan çıksın/ekmeğinizi en çetin şartlarda kazanın’ der ve Hasraf kentine Tağı Efendi’nin yanına gelmiştir. Bu tespit aynı zamanda babaların gerekli görmeleri hâlinde ceza verilmesine vesile olabildikleri de göstermektedir ki, bize “Babalara Gelesin” veya “Baba çıka” gibi gargış/kargış türlerini hatırlatıyor. Bu konuya tekrar döneceğiz.<sup>514</sup>

**Veysel Karani**’nin **H. Muhammed**’i (s.a.v) ziyareti ile ilgili olarak anlatılanlar Ağdaş’ta, Halfe Kerim varyantı olarak bilinmektedir. Anlatıya göre, Veyiz Efendi bir gün Peygamberi ziyarete gider. Kızı ona, peygamberin dişinin ağrıdığını tedaviye gittiğini söyler. Ağrıyan dişin hangi dişi olduğu bilinmemektedir. Bunun üzerine, “Peygamberimde olmayan diş bende neden olsun,” diyip 32 dişini de söküp orada bırakır. Peygamber Efendimiz geldiklerinde kendi çektiği dişi de bu dişlere ekler ve böylece 33 olurlar ve tespit bu şekilde oluşur.

**Veyiz Baba** ölünce Arabistan’dan ve Türkiye’den talebeleri onun tabutunu ülkelerine götürmek isterler, o gece yatar uyurlar. Ertesi gün kalktıklarında 3 tabut ile karşılaşılır beher tabutu kendi ülkesine götürürler, birisi de Azerbaycan’da kalır. Bu rivayet şeklini Balkanlar’dan **Sarı Saltuk Baba** ve Mezarı Şerifte **H. Ali**’nin tabutu ile ilgili olarak anlatıldığını biliyoruz.

Pirleri metinlerden de inceleyen İlk Rustemzade’den aldığımız bilgilere göre, yeni bir köprü yapılıncadan önce ilk Hıdır Nebi geçermiş. Böylece köprü yaptıran kimsenin imkânı olsa köprünün başında bekler, **Hıdır Nebi**’yi görmek istermiş. Hıdır Nebi’yi gören ondan dilekte bulunur ve dileği olurmuş inancı vardır. İfadeye göre Hz. Hıdırgil 4 kardeşirler. Karada dara düşenin imdadına yetişen Hıdır Nebi’dir. Hıdır İlyas suda dara düşenlerin imdadına yetişir ve bunun parmaklarını arasında perde vardır.

Deveci tarafındaki bir ziyaret de **Hıdır Zinde** yatmaktadır. Metinlerde Hıdır Nebi genç kızların bahtını açışı

ile bilinmektedir. Nevruz'da yumurta kırmızı kalem ve kömür boya lar çayın gıragına koyulur/ akarsuyun kenarına konur. Hıdır İlyas'ın bu yumurtaların zerine niyetli gençlerin kısmetlerini yazacaklarına inanılır. Niyeti olan kimsenin yumurtasına kırmızı ile işaret koyar olmayacak kimsenin ise yumurtası kömür ile karalanırmış.

Bir metindeki açıklamaya göre Hıdır Nebi bir gece gelir ve bir evden su ister kendisine bir tas su getirir. Hıdır Nebi o suyu parmağı ile karıştırır ve suyu getirene "Bu suyu dama bacaya hayata sep/serp, ölüm itim olmaz gaza belayı savar," der

Halk inançlarına göre Hıdır'ı gören kimse ondan can sağlığı ve gençlik ister. Yaşlı olmasına rağmen genç ve zinde görünen kimseye, "Bu kişi Hıdır Nebi'yi görmüş," denir.

Hıdır Nebi'yi görenler gibi Kurt'u görenlerin de çok yaşayacağına inanılır. "Kurtla kıyamete kalmak" sözü Azerbaycan Türk kültür coğrafyasında da vardır. İnanca göre kıyamet kürek/rüzgârla kopacak. O gün çok şiddetli bir rüzgâr çıkacak, bütün canlılar bu rüzgârın karşısında yok olup giderlerken, **kurtpençesi** ile toprağa tutunarak en sona kalacak" inancı vardır. Ayrıca keza Anadolu Türk kültür coğrafyasında da varlığını sürdüren "Kurt gücünün farkında olsa onun önünde hiçbir kuvvet duramaz." inancı Azerbaycan'da da vardır.<sup>515</sup> Azerbaycan Türk kültür coğrafyasında kurdun sinme/saklanma/görünmeme/yok olabileme yeteneği olduğuna inanılır. Kurt, "Kulağın olmasa idi öyle gizlenirdim ki, beni kimse bulmazdı." demiştir. Şahın rüyasında **kurt** görmesi savaş, niza, zafer ve **koyun** görmesi sulh sükunet olarak yorumlanır.

Ağdaş'ta karı koca arasında remzi olarak niza olur ise, cemre/cereme verilir. Mesela şu kadar para cemre verilir. Bize göre bu bir nevi pişmanlık sadakasıdır.

Ağdaş'ın genel halk kültürüne dair bazı bilgiler vermek gerekirse, Ağdaş'ta yemlik, keçi yemliği, kuş ek-meyi, galgal gibi yabani otların çok lezzetli yemekleri olur. **Elmanın** kabuğunu koparmadan soyanın muradına ereceğine inanılır. **Süpürge otu** ile insana vurulmaz, süpürgeyle vücuduna dokunulan kimsenin iftiraya uğrayacağına inanılır. Soğan kabuğu Kuran hazalı/yaprağı

sayılır çığnenilmez günahıdır. Neden güceniyorsun anlamında, "Soğan yememişsen için niye göveriyor." denir. Sarımsağın olduğu yere **yılan**, **akrep** türü haşerenin gelemeyeceğine inanılır. Bu inanç Türk kültür coğrafyasında çok yaygındır.<sup>516</sup> Yörede sazan, naha/yayın ve yılan balığı avlanır. Bölgede avlanan diğer hayvanlar; tavşan, gaban/yaban domuzu, keklik, turhaç/turhançay korugunda olur, gıgavu, gulgullek/yabani güvercin, karatavuk, sığırcın ayrıca kartal/kerkes'in büyüğü, karakuş, **İsak-Musak kuşu**, bu kuş ile ilgili bir anlatıya göre dut mevsiminde isimleri İsa ve Musa olan iki kardeşin otlatmakta oldukları inekleri kaybolur evlerine de gidemezler, Allah'a yalvarır ve kuş olurlar. Öterken biri diğerine "İsa buldun mu?" öteki de ona "Musa sen buldun mu?" dermiş. Eburşum olarak bilinen ağaç da bu yöreye mahsustur.

**Pırak Halil Baba'nın** metinlerdeki efsanesi de İsak-Musak'ın hikâyesine benzemektedir. Pırtak Halil ve bacısı Yahudilerin zulmünden kaçarlarken Allah'a yalvarırlar ve "Allah'ım bizi bu Yahudilere verme." derler. Bunun üzerine yar yarılır her ikisi de göğe çekilirler.

Ağdaş'ta **Koremal Yılanı**, **Gürze Yılanı** ve **Keles Yılanı** gibi yılan türleri ve kertenkele ile ilgili anlatılar vardır. Bir inanca göre kertenkelenin üzerine basanı o gidip **ylana** haber vermiş. **Kertenkelenin** kuyruğunu cebinde taşıyanın cebi bereketli olur devamlı parası olur inancı vardır.

**Çoban kayaları** efsanesinde de darda kaldığı için Allah'a kurban nezir eden çoban feraha çıkınca bit kurban edince koyunları ile birlikte taş kesilirler. **Taş kesilme** motifi Türk kültür coğrafyasında çok yaygındır.

Ağdaş halk inançlarında da tuzun özel yeri vardır. "Tuz sofranın bereketidir tuzsuz sofraya olmaz." denir. **Tuz** dökülür ve dağılır ise üzerine şeker dökülür ve "kayalara dağa taş" denir. Zira tuz acılıktır. Şeker dökülerek tatlılık istenilmiş olur. Gelin eve gelen misafirini tuz ve çörekle karşılar. Ağdaş Folkloru ve bu arada Ağdaş halkı inançları için İlkin Rustemzade'nin çalışmalarına bakılabilir.<sup>517</sup>

515 Yaşar Kalafat, "Azerbaycan-Anadolu-Suriye Sözlü Kültüründe Kurt", II. Kayseri ve Yöresi Kültür Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, Kayseri, 10-12 Nisan 2006.

516 Yaşar Kalafat "Türk Halk İnançlarında Soğan ve Sarımsakla İlgili Hususlar" Türk Mutfağı Kültürü Araştırmaları, Ankara, 2001, s. 81-91.

517 İlkin Rustemzade, Ağdaş Folkloru, Azerbaycan Folklor Antolojisi XVI Azerbaycan Milli Elmler Akademiyası Folklor İnstitutu, Bakı, 2006.